

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.35>

УДК 336.71

Я. А. Дроботя,

к. е. н., доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6716-4654>

О. О. Дорошенко,

к. е. н., доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1163-8635>

ОЦІНКА БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

Ya. Drobotia,

PhD in Economics, Associate Professor,

Poltava State Agrarian University, Ukraine

O. Doroshenko,

PhD in Economics, Associate Professor,

Poltava State Agrarian University, Ukraine

ASSESSMENT OF BANKING RISKS

У статті обґрунтовано доцільність оцінки банківських ризиків з ціллю вчасного означення проблемних місць управління. Узагальнено основні методи оцінки банківських ризиків, з акцентом на дворівневу структуру оцінки: перший рівень – рівень Національного банку України, другий рівень – рівень комерційних банків.

Визначено складові системи оцінки банківських ризиків: на рівні монетарного регулятора - оцінка ризику на етапі ліцензування, оцінка ризику на етапі функціонування банку; на рівні комерційного банку – це оцінка ризик-профілю банку та оцінка ризик-профілю клієнта.

Узагальнено систему показників оцінки банківських ризиків 1) на рівні монетарного регулятора за напрямками: нормативи НБУ, резерви, оцінка за індикаторами карти ризиків фінансового сектору України; 2) на рівні комерційного банку за напрямками: для ризик-профілю банку: оцінка рівня ризику, оцінка кількісних показників ризик-апетиту, оцінка за системою коефіцієнтів та відносних показників; для ризик-профілю клієнта: загальна оцінка клієнта, оцінка за системою коефіцієнтів та відносних показників.

The need for timely and effective assessment of banking risks is driven by the need to take management actions to address banking risks. These risks cover all areas of the bank's activities, affecting not only commercial banks but also the banking system as a whole, economic entities, and the state. Assessment of the effectiveness of banking risk management allows timely identification of bottlenecks in this process and, if possible, elimination or reduction of the impact of these risks. There is a considerable amount of scientific literature on the topic, but the diversity of approaches to assessment indicators, the complexity of applying some of them, and the search for the most significant indicators make this publication relevant. The aim of the paper is to study the assessment of banking risks at the level of the monetary regulator and at the level of a commercial bank. In addition to the use of assessment indicators, the assessment process itself involves defining the qualitative characteristics of risks, characterizing the causes of risks, and identifying a list of relatively undesirable events for the bank that may cause losses. Of course, the basis for assessing banking risk is the realities of current activities, but in addition, the bank should assess potential banking risks for the future. The article substantiates the expediency of banking risk assessment for timely identification of management problem areas. The main methods of banking risk assessment are generalized with an emphasis on the two-level structure of assessment: the first level is the level of the National Bank of Ukraine, the second level is the level of commercial banks. The components of the banking risk assessment system are defined: at the level of the monetary regulator – risk assessment at the stage of licensing and operation of the bank; at the level of a

commercial bank – assessment of the bank's risk profile and assessment of the client's risk profile. The system of indicators for assessing banking risks is summarized: 1) at the level of the monetary regulator in the following areas: NBU standards, reserves, and assessment based on indicators of the risk map of the financial sector of Ukraine; 2) at the level of a commercial bank in the following areas: for the bank's risk profile, risk level assessment, quantitative indicators of risk appetite, a system of ratios and relative indicators; for the client's risk profile, the client's overall assessment, a system of ratios and relative indicators.

Ключові слова: *банківські ризики, оцінка банківських ризиків, Національний банк України, комерційний банк.*

Keywords: *banking risks, assessment of banking risks, National Bank of Ukraine, commercial bank.*

Постановка проблеми. Суперечність відносно банківських ризиків та застосування управлінських дій стосовно них передбачає потребу у здійсненні своєчасної ефективної оцінки банківських ризиків.

Оцінка банківських ризиків дозволяє вчасно означити проблему в діяльності банку і застосовувати управлінські дії відносно локалізації ризику, окрім того дана оцінка дозволяє уникнути проблем в банківській системі загалом, державі та окремих її суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки відносно банківських ризиків розкривається в працях: В. В. Бобиль [1], Н.П. Шульги, В.І. Міщенко, Л.Л. Анісімової [2]. К. С. Панченка [4], О. В. Пернарівського, О. О. Пернарівської [5], В. В. Коваленка [12]. Регламентується дане питання в нормативно-правових актах [3; 6-11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Різноманітність в підходах до оціночних показників, складність застосування деяких із них, пошук найбільш вагомих показників не зважаючи на досить ґрунтовний доробок з даної проблематики обумовлює потребу у даній публікації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження процесу оцінки банківських ризиків на рівні монетарного регулятора та на рівні комерційного банку.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити, що сам процес оцінки передбачає окрім використання оціночних показників окреслення якісних характеристик відносно ризиків, характеристики причин, що формують ризики, окреслення списку відносно небажаних для банку подій, котрі можуть провокувати збитки.

Звісно, що базис оцінки банківського ризику – реалії поточної діяльності, однак окрім того банку слід здійснювати оцінку потенційних банківських ризиків для майбутніх періодів.

Вважаємо, що система процесу оцінки банківських ризиків повинна враховувати:

1) динамічність ризику під впливом систематичних та несистематичних чинників;

2) синергію банківських ризиків, а отже і синергію відносно оціночних показників.

З нашого погляду, оцінка відносно банківських ризиків, і в цьому її особливість, здійснюється в межах двох рівнів: вищий рівень – рівень центрального банку; нижчий рівень – рівень комерційного банку.

Система показників оцінки банківських ризиків виступає індикатором банківської безпеки, фінансової стійкості, ризик-апетиту банку. Варто акцентувати, що ризик-апетит визначається відносно найбільш вагомих для банку ризиків і регламентується нормативно-правовими актами НБУ. Окрім того процес оцінки відносно банківських ризиків повинен враховувати стандартні показники ризик-менеджменту стосовно оцінки ризиків.

Нами в межах табл. 1 узагальнено дворівневу систему оцінки банківських ризиків.

Таблиця 1. Дворівнева система оцінки відносно банківських ризиків

Складові процесу оцінки	Характеристика складових
Рівень Національного банку України	
Оцінка ризику на етапі ліцензування	1) оцінка учасників банку; 2) оцінка засновників банку та власників істотної участі; 3) оцінка назви банку (на предмет повторення); 4) оцінка обсягу та порядку формування статутного капіталу банку; 5) оцінка видів, номінальної вартості акцій та їх кількості; 6) оцінка структури здійснення управління банком, органів управління, оцінка їх компетенції; 7) оцінка порядку прийняття рішень в банку; 8) оцінка обсягу та порядку формування резервів та інших загальних фондів банку; 9) оцінка порядку розподілу прибутку; 10) оцінка проекту статуту банку; 11) оцінка (за наявності) змін статуту банку; 12) оцінка висновку антимонопольного комітету; 13) оцінка стратегії банку; 14) оцінка бізнес-плану банку
Оцінка ризику на етапі функціонування банку	1) оцінка профілю банківського ризику; 2) оцінка обсягів відносно ймовірних втрат за ризиком; 3) оцінка ймовірності настання ризикової події; 4) оцінка якості управління ризиками комерційного банку (як здійснюється оцінка ризиків, їх вимір, моніторинг, контроль в межах банку); 5) оцінка співставності первинного ризику з залишковим; 6) оцінка ймовірності змін відносно банківських ризиків; 7) оцінка ризик-апетиту; 8) оцінка кредитного реєстру
Рівень комерційного банку	
Оцінка ризик-профілю банку	1) оцінка характеру, масштабів функціонування банку; 2) оцінка продуктів та послуг, банку; 3) оцінка видів клієнтів та їх ризик-профілів; 4) дослідження географічного розташування банку, держави реєстрації клієнтів; 5) оцінка каналів і способів надання (отримання) послуг; 6) оцінка інших вагомих для банку чинників; 7) оцінка окремих банківських ризиків (кредитний; ризик ліквідності; процентний ризик банківської книги, ринковий ризик, операційний ризик, комплаєнс-ризик, ін. важливі для банку ризики)
Оцінка ризик-профілю клієнта	1) оцінка на предмет неприйнятно високого ризику: неможливість відносно виконання означених законодавством обов'язків стосовно професійної сфери, неможливість мінімізувати ризики; наявність обґрунтованих підозр стосовно підозрілої діяльності клієнта; підстави вважати, що клієнт є компанією-оболонкою; 2) оцінка на предмет високого ризику: приналежність клієнтів до функціонування у сфері віртуальних активів; приналежність клієнтів до здійснення незаконних операцій, вчинення злочинів; приналежність клієнтів, до зовнішньоекономічної діяльності, зокрема здійснення фінансових операцій за зовнішньоекономічними договорами, учасниками яких є суб'єкти, котрі мають реєстрацію, або ж місце проживання або ж місцезнаходження в державі що не виконує рекомендації FATF

Джерело: узагальнено на основі: [1-3; 6-12]

Комерційний банк здійснюючи процес окреслення моделей та інструментів відносно оцінки ризиків повинен враховувати:

1) особливості діяльності в межах банку, характер, обсяг стосовно операцій, профілі стосовно ризику: власний ризик-профіль, ризик-профіль клієнта. Врахування ризик профілю клієнта допоможе прийняти вірне управлінське рішення, наприклад стосовно надання кредиту клієнту, що вплине на ризик банківської установи;

2) бізнес-потреби та бізнес процеси банку;

3) припущення, що є базисом моделей та інструментів;

4) наявність вхідних даних моделей;

5) можливості інформаційної системи банку стосовно здійснення управління ризиками;

6) досвід, кваліфікацію управлінського персоналу банку;

7) найгірший результат відносно ризику;

8) ризик-апетит банку.

На основі двох рівнів оцінки банківських ризиків нами сформована система показників оцінки банківських ризиків (табл. 2).

Варто відзначити, що згідно ст. 58 Закону України «Про національний банк України» економічні нормативи НБУ, котрі є обов'язковими до виконання з боку комерційних банків, встановлені з ціллю захисту інтересів вкладників, кредиторів, забезпечення фінансової надійності комерційних банків. Дані нормативи покликані забезпечити оцінку та контроль над ризиками за всіма вагомими напрямками діяльності банку як з боку НБУ, так і з боку самих комерційних банків [7]. Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», ст.36, банки зобов'язані здійснювати формування резервного фонду для покриття ймовірних збитків в межах всіх статей активів і зобов'язань. Варто відзначити і той факт, що НБУ може збільшувати обсяги резервів для окремих комерційних банків якщо існує підозра про загрозу інтересам вкладників та кредиторів. Банки також формують і інші фонди відповідно до нормативно-правових актів НБУ.

Таблиця 2. Система показників оцінки банківських ризиків

Напрямки оцінки	Характеристика процесу оцінки
Рівень комерційного банку	
Оцінка ризик-профілю банку	
Оцінка рівня ризику	<ul style="list-style-type: none"> - ймовірність стосовно здійснених збитків; - обсяг стосовно ймовірного збитку; - рівень ризику, що є банківським; - дисперсія; - середньоквадратичне відхилення; - коефіцієнт варіації; - коефіцієнт ризику; - коефіцієнт покриття ризиків; - коефіцієнт ризику за плановими показниками; - бета-коефіцієнт
Кількісні показники ризик-апетиту	<ul style="list-style-type: none"> - за кредитним ризиком; - за ризиком ліквідності; - за процентним ризиком банківської книги; - за ринковим ризиком; - за операційним ризиком
Система коефіцієнтів відносних показників та	<ul style="list-style-type: none"> - за активними операціями банку в цілому та за окремими складовими в розрізі активних операцій; - за пасивними операціями банку та за окремими складовими в розрізі пасивних операцій банку; - за коефіцієнтами ліквідності та платоспроможності; - за доходами та витратами банку в цілому та по окремих складових; - за прибутковістю та рентабельністю
Оцінка ризик-профілю клієнта	
Загальна оцінка клієнта	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка виду діяльності, галузі в якій діє юридична особа; - оцінка фізичної особи: приналежність до категорії працюючий, студент, пенсіонер
Система коефіцієнтів відносних показників та	<ul style="list-style-type: none"> - показники, які характеризують загальний стан діяльності клієнта юридичної особи; - показники, які характеризують фінансову спроможність фізичної особи
Рівень Національного банку України	
Нормативи НБУ	<ul style="list-style-type: none"> - нормативи капіталу; - нормативи ліквідності; - нормативи кредитного ризику; - нормативи інвестування; - ліміти відкритої та закритої валютної позиції
Резерви	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка дотримання встановлених НБУ резервів; - оцінка порядку формування резервів; - оцінка порядку використання резервів
Оцінка за індикаторами карти ризиків фінансового сектору України	<ul style="list-style-type: none"> - за макроекономічним ризиком; - за кредитним ризиком; - за ризиком достатності капіталу; - за ризиком прибутковості; - за ризиком ліквідності; - за валютним ризиком

Джерело: узагальнено на основі: [1-3; 6-12]

Висновки. Дослідивши процес оцінки банківських ризиків варто відзначити, що дана оцінка повинна включати в себе абсолютні і відносні показники, мати певні етапи оцінки, здійснюватися на рівні комерційних банків та включати рівень оцінки ризиків НБУ. Процес оцінки ризиків на рівні НБУ повинен включати оцінку ризику на етапі ліцензування та на етапі функціонування банку. Даний процес оцінки має базуватись на нормативах, резервах та оцінці за індикаторами карти ризиків фінансового сектору України. Процес оцінки ризику на рівні комерційного банку має поєднувати профіль банку та профіль клієнтів. При цьому оцінка профілю банку передбачає оцінку: рівня ризику, кількісних показників ризик-апетиту, системи коефіцієнтів та відносних показників; оцінка системи ризик профілю клієнтів передбачає: загальну оцінку клієнта, оцінку за системою коефіцієнтів та відносних показників.

Література

1. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. нац. ун-ет залізн. трансп. імені акад. В. Лазаряна, 2016. 300 с.
2. Інтегрована система управління ризиками банку: монографія / Н.П. Шульга, В.І. Міщенко, Л.Л. Анісімова та ін. ; за заг. ред. Н.П. Шульги. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 440 с.
3. Національний банк України: Карта ризиків фінансового сектору України від 22 жовтня 2021 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Risk_map_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 26.01.2023 р.).
4. Панченко К. С. Оцінка та управління ринковим ризиком комерційного банку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 45- 48 URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/11.pdf (дата звернення: 26.01.2023 р.).
5. Пернарівський О. В., Пернарівська О. О. Методи оцінювання ризиків

у банківській діяльності. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 828-833.

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III / Верховна рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2023 р.).

7. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV/ Верховна рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2023 р.).

8. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова, Інструкція Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 р. № 368 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (дата звернення: 26.01.2023 р.).

9. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: методичні вказівки затверджені Постановою Правління Національного банку України від 15 березня 2004 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (дата звернення: 26.01.2023 р.).

10. Про затвердження Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок: Постанова, Положення Правління Національного банку України від 17 липня 2001 р. № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01> (дата звернення: 26.01.2023 р.).

11. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: Постанова, Інструкція Правління Національного банку України від 24 жовтня 2011 р. № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11> (дата звернення: 26.01.2023 р.).

12. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / за ред. В.В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.

References

1. Bobyl, V. V. (2016), *Finansovi ryzyky bankiv: teoriia ta praktyka upravlinnia v umovakh kryzy* [Financial risks of banks: theory and practice of management in crisis conditions], Dnipropetr. nats. un-et zalozn. transp. imeni akad. V. Lazariana, Dnipropetrovsk, Ukraine.
2. Shulha, N.P. and Mischenko, V.I. and Anisimova L.L. (2018), *Intehrovana systema upravlinnia ryzykamy banku* [The bank's integrated risk management system], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
3. National Bank of Ukraine (2021), “Risk map of the financial sector of Ukraine”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Risk_map_2021.pdf?v=4 (Accessed 26.01.2023).
4. Panchenko, K. S. (2018) “Otsinka ta upravlinnia rynkovym ryzykom komertsijnoho banku”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol.5, pp. 45- 48, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/11.pdf.
5. Pernarivskyj, O. V. and Pernarivska, O. O. (2018) “Metody otsiniuvannia ryzykiv u bankivskij diialnosti”, *Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 6 (17), pp. 828-833.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “About banks and banking activities”, available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 26 January 2023).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “About the National Bank of Ukraine”, available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 26 January 2023).
8. The National Bank of Ukraine (2001), Resolution of the board of the NBU “On the approval of the Instructions on the Procedure for Regulating the Activities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (Accessed 26 January 2023).
9. The National Bank of Ukraine (2004), Resolution of the board of the NBU “Methodological guidelines for bank inspection "Risk assessment system"”,

available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (Accessed 26 January 2023).

10. The National Bank of Ukraine (2001), Resolution of the board of the NBU “On the approval of the Regulation on planning and the procedure for conducting inspections”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01>. (Accessed 26 January 2023).

11. The National Bank of Ukraine (2011), The instruction approved by the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine “On the approval of the Instruction on the procedure for drawing up and publishing financial statements of Ukrainian banks”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>. (Accessed 26 January 2023).

12. Kovalenko, V.V. (2017) *Systema ryzyk-menedzhmentu v bankakh: teoretychni ta metodolohichni aspekty* [Risk management system in banks: theoretical and methodological aspects], ONEU, Odesa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2023 р.